

Egipatski obelisci

Abdelghani, Mariam

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:390608>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MARIAM ABDELGHANI

EGIPATSKI OBELISCI

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MARIAM ABDELGHANI

EGIPATSKI OBELISCI

Završni rad

JMBAG: 0303048501, izvanredni student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Povijest Egipta

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: stari vijek

Mentor: prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 1. rujna 2019.

Student

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod
nazivom _____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao
cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta
Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i
sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o
autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi
promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 1. rujna 2019.

Potpis

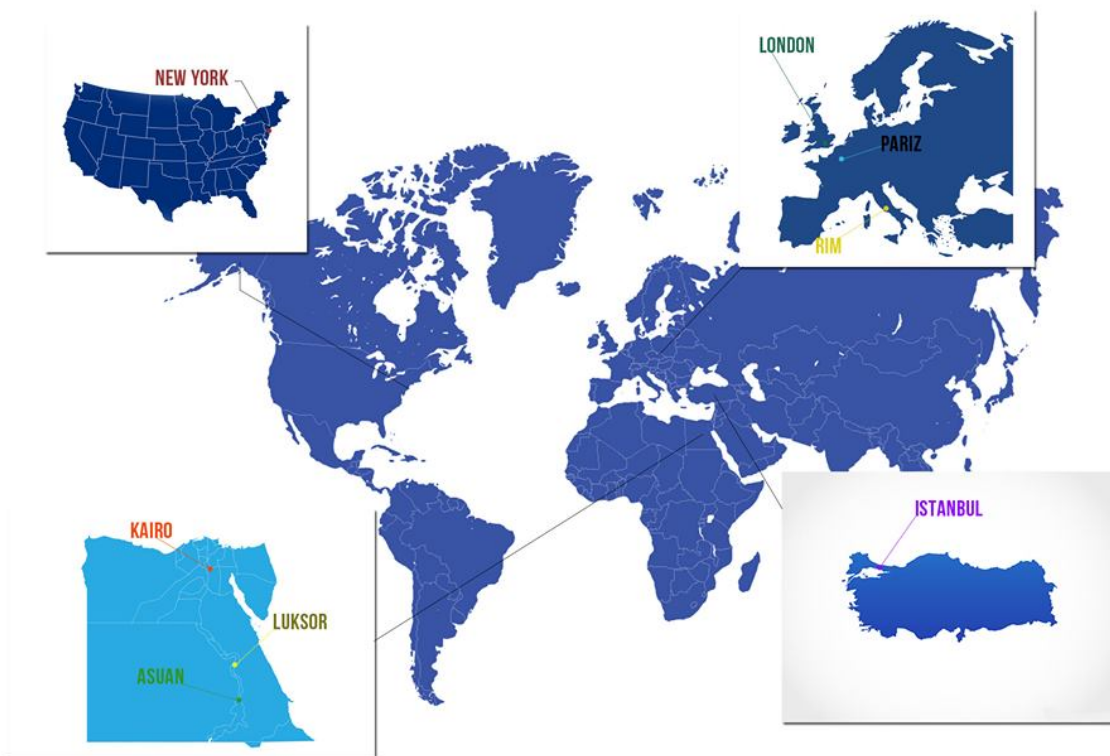
SADRŽAJ

Uvod.....	1
1. Definicija pojma obelisk.....	1
2. Što su obelisci značili Egipćanima.....	2
3. Kako su rađeni obelisci.....	6
3.1. Kamenolomi.....	6
3.2. Oruđe.....	7
3.3. Transport obeliska.....	8
3.4. Uspravljanje obeliska.....	9
4. Nedovršeni obelisk u Asuanu.....	9
5. Obelisci „putuju“.....	10
6. Obelisci u Egiptu.....	12
7. Obelisci izvan Egipta	
7.1. Obelisci u Rimu.....	14
7.1.1. Lateranski obelisk.....	16
7.2. Obelisk u Istanbulu.....	17
7.3. Obelisk u Parizu.....	19
7.4. Obelisk u New Yorku.....	20
Zaključak.....	21
Sažetak.....	22
Abstract.....	22
Popis literature.....	23

Uvod

Obelisk je jedan od najstarijih egipatskih simboličkih arhitektonskih elemenata. U početku je vjerojatno bio samo nepravilno oblikovani, uspravljeni sveti kamen, ali se s vremenom razvio u stup izduženog, prema vrhu sužavajućeg četverostranog tijela, uglačanog i prekrivenog natpisima, koje završava vršnim kamenom. Obelisk potječe još iz najranijih razdoblja. Čini se da se pojavio, ili je barem postao uobičajen, u kontekstu kulta sunca u Heliopolisu, odakle se proširio po Egiptu. U svojem najrazvijenijem obliku, obelisci su bili ukrašeni i natpisima prekriveni objekti, koji su se često uzdizali nekoliko desetaka metara iznad svetih kompleksa. Njihov pozlaćeni vršni kamen prvi bi u hramu pozdravljao izlazeće sunce i posljednji ispraćao zalazeće sunce. Monolitni po svojoj prirodi, često su težili više stotina tona. Oni predstavljaju jedno od najvećih postignuća u obradi i rukovanju kamenom u starom Egiptu.

U radu ću pokušati odgovoriti na pitanja što su obelisci predstavljali Egipćanima te od čega su ih i kako izrađivali. Nadalje zašto su ih Rimljani sustavno odvozili iz Egipta i gdje se danas mogu vidjeti egipatsku obelisci u Rimu. Iako danas u Egiptu ima 33 obeliska koji su zapravo većinom samo fragmenti obeliska, u ovom radu opisat ću samo one obeliske koji i danas stoje na svom originalnom mjestu. Obelisci izvan Egipta obrađeni u ovom radu izabrani su prema vremenskoj i zemljopisnoj određenosti prijenosa (slika 1). Tako je obelisk u Istanbul odnesen iz Egipta još u starom vijeku i to na istok. U Pariz u novom vijeku, u zapadnu Europu. Dok je obelisk u New York zadnji odnesen i to preko Atlantika.

Slika 1. Prikaz gradova u kojima se nalaze obelisci na karti svijeta (slijepe karte preuzete s <https://www.freepik.com/free-photos-vectors/world-map> 10. rujan 2019.)

1. Definicija pojma obelisk

Riječ obelisk dolazi od grčke riječi *obeliskos* i znači „mali ražanj.“ Hrvatska enciklopedija definira pojam kao egipatski, najčešće monolitni, visoki, uski stup četverokutna presjeka s malim piramidalnim završetkom.¹ Istu riječ Britanska enciklopedija pojašnjava kao zašiljeni monolitni stup često postavljan u paru ispred ulaza u staroegipatske hramove.² Alberto Siliotti definira obelisk kao sunčani simbol koji podsjeća na prehistorijski kult uspravljenog kamenja na kojem se „odmaralo“ sunce nakon zalaska.³ Dok Igor Uranić definira obeliske kao zašiljene kvadratne stupove na kojima su se često ispisivali tekstovi o djelima faraona.⁴

¹ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44539> (12. srpanj 2019.)

² „obelisk“ - *The New Encyclopaedia Britannica*, str. 849.

³ Alberto Siliotti, *Egipat: hramovi, ljudi i bogovi*, str. 283.

⁴ Igor Uranić, *Stari Egipat: povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, str. 266.

Obeliske u svojim djelima spominju grčki povjesničar Herodot i grčki geograf Strabon. Strabon (63.-23. pr. Kr.) je posjetio Egipat i u svom djelu spomenuo obeliske u Heliopolisu. Opisuju ih i rimski povjesničar Plinije Stariji, a Amijan Marcelin u 17. knjizi svojeg djela *Res Gestae* opisao je prijevoz obeliska iz Tebe u Rim (*Circus Maximus*) 357. godine.⁵ Arapski liječnik i povjesničar Abd el Lateef al Baghdadi, prvi egiptolog, za svog putovanja po Egiptu krajem 12. stoljeća posjećuje obeliske u Heliopolisu i Aleksandriji te o njima ostavlja zapise.⁶

2. Što su obelisci značili Egipćanima

U Starom kraljevstvu, od 5. dinastije, hramovi se grade u čast heliopolskog boga sunca Ra. Centar takvog hrama bio je obelisk, velik i zdepast, na vrhu pozlaćen, oko 60 metara visok, složen od kamenih blokova, dizao se na širokoj i velikoj četverokutnoj platformi na koju je vodilo široko stubište. Pred obeliskom se nalazio veliki oltar od alabastera i dvorište gdje su se klale životinje određene za žrtvu. U tim hramovima nije bilo kipova božanstava, jer bog, po nauci heliopolskih svećenika tog vremena, nije na zemlji i nije ni u kakvu kipu ili životinji, nego se on dnevno pojavljuje na nebu. Obelisk je samo njegov kulturni simbol. Simbol solarnog kulta koji prikazuje spuštanje Sunčevih zraka na zemlju.⁷ Svojim je pozlaćenim piramidalnim vrhom prvi u zoru primao i odražavao zrake izlazećeg sunca. Istodobno obelisk je bio kameno oličenje velike sunčeve zrake koja dotiče zemlju.

U Srednjem kraljevstvu, klasičnom razdoblju egipatske civilizacije, obelisk je bio osnovni oblik prikazivanja božanske moći i materijalno savršenstvo forme. Faraon 12. dinastije Sezostris I (1964. – 1919. pr. Kr.) dao je izraditi obeliske kakve danas poznajemo, izrađene od monolita.⁸

Od vremena Novog kraljevstva obelisci predstavljaju darove faraona bogovima pri obilježavanju kraljevskih jubileja, pobjeda i drugih značajnih događaja. U vrijeme 18. dinastije za graditeljstvo je značajna izgradnja hramova posvećenih bogu Amonu. Svojom ljepotom posebno se ističu hramski kompleksi u Karnaku, Luksoru (slika 2) i Hatšepsutin hram u Deir el-Bahriju. Hramovi se ukrašavaju reljefima, zidnim slikama,

⁵ Mladen Tomorad, *Staroegipatska civilizacija, Sv.1: Povijest i kultura starog Egipta*, str 13.

⁶ Henry H. Goringe, *Egyptian obelisks*, str. 123.

⁷ Grga Novak, *Egipat*, str. 68.

⁸ Igor Uranić, *nav. dj.* str. 46.

pilonima i obeliscima. Sami obelisci često su prikazivani na zidovima hramova u sklopu kojih su podignuti kako bi se naglasila pobožnost darivatelja. Na ukrašenom bloku uklonjenom s trećeg pilona u Karnaku krajem prošlog stoljeća, zabilježena je Hatšepsutina donacija obeliska. Prikazuje kraljicu kao muškarca, s ceremonijalnom bradom i sa svim znakovima kraljevske časti, kako stoji pred Amonom koji je blagosilja zbog njezinog dara. Na tom bloku Hatšepsut se vidi na lijevoj strani. Nosi dvostruku kraljevsku krunu, ali po svemu ostalom njezin izgled i značajke jednaki su Amonovima. Natpis glasi: „Kralj osobno [Hatšepsut] podigao je dva velika obeliska njezinom [uočiti promjenu spola] ocu Amonu-Ra, ispred glavne dvorane sa stupovima, načinjena od mnogo elektruma. Njihovi vrhovi probijaju nebo i osvjetljavaju Dvije zemlje poput sunčeva diska.“ Amon je prikazan na desnoj strani. Na glavi nosi *shuty*, dvostruku krunu od perja koja se povezuje s tim božanstvom, a drži i žezlo *was* te znak *ankh* – simbole moći, odnosno života. Natpis ovdje glasi: „Riječi Amona, gospodara prijestolja Dviju zemalja, upućene Hatšepsut, kćeri tijela njegovog. Dao sam ti vlast [nad] Dvije zemlje [i] milijune godina na prijestolju Horusa, i stabilnost poput Ra.“ Kratki natpisi na prednjim stranama dvaju uklesanih prikaza obeliska sadrže sažetu namjeru tekstova na stvarnim obeliscima: posvećenost „voljenom Amonu-Ra, kralju bogova i gospodaru neba“.⁹ Hramske obeliske nisu naručivale ni podizale uprave hramova, već sam kralj u svojstvu sina božjeg i velikog svećenika kulta.

Obelisci se najčešće podižu u paru ispred pilona.¹⁰ Tako postavljeni nisu nužno bili iste visine. Kada bi to bio slučaj, niži obelisk bi bio postavljen na više postolje te bi tako davali dojam jednake visine. U slučajevima pregradnje i nadogradnje hramova, obelisci su podizani unutar hramskih kompleksa. Najbolji primjer takvog slučaja je hramski kompleks Karnak.

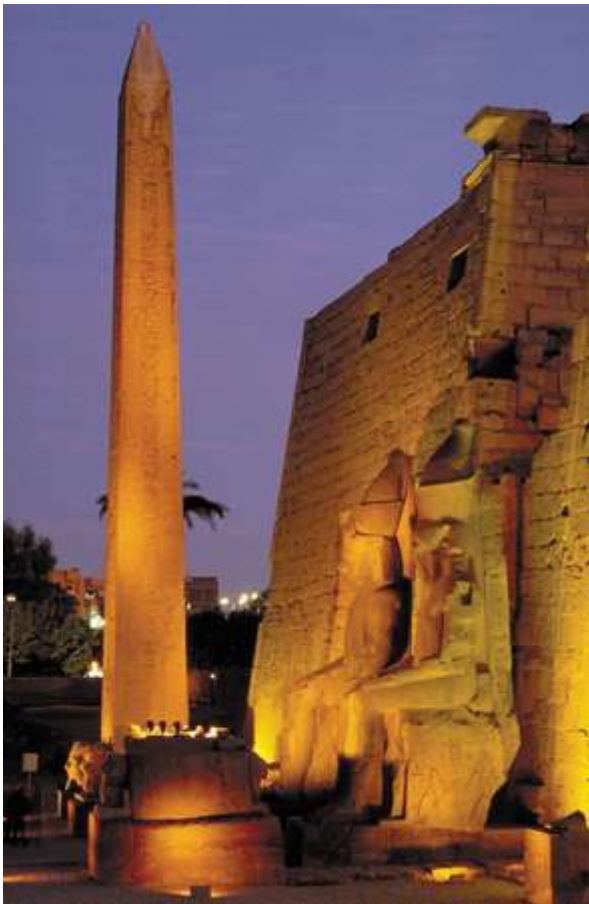
Obično su obelisci ispisani hijeroglifima tako da imaju jednu, dvije ili tri vertikalne linije hijeroglifa. Pretpostavlja se da je samo središnja linija posvećena faraonu koji je dao izraditi obelisk, a da su ostale dodavali njegovi nasljednici. Zanimljivo je da su te središnje, originalne linije hijeroglifa, najčešće dublje usječene od onih kasnije dodanih. Neki hijeroglifi su bili izbrisani ili prepravljani u imena drugih bogova ili faraona. Moguće je i da su kod nekih obeliska udubine hijeroglifa bile ispunjene

⁹ Richard H. Wilkinson, *The complete Temples of Ancient Egypt*, str. 57.

¹⁰ Piloni su građevine kvadratnog oblika visokih, kosih zidova što stoje u parovima i označavaju ulaz u hram

bojama. Najčešće su ispisivana imena i atributi faraona, njihove vrline, faraonov odnos s bogovima i pobjede nad neprijateljima.¹¹ Ime Ramzesa II. pojavljuje se na najviše obeliska. No nije on dao postaviti sve te obeliske. Za Ramzesa II. možemo reći da je bio „restaurator“ obeliska budući da je na većinu njih naknadno dodavao svoje ime. Mogli bi ga nazvati i prvim svjetskim grafiterom.

Nakon njegove smrti niti jedan njegov nasljednik nije dao podići obelisk. Tako sve do 26. dinastije nema novih obeliska. Pa ni Ptolemejevići, veliki ljubitelji egipatske umjetnosti, nisu podizali nove obeliske nego su renovirali stare.

Slika 2: Ulaz u luksorski hram s obeliskom Ramsesa II. ispred pilona (slika preuzeta s <https://www.britannica.com/technology/obelisk> 11. rujna 2019.)

¹¹ Parker, John, Henry, ur., *On Obelisk: their purpose, proportions, material, and position*, str. 31.

3. Kako su rađeni obelisci

U starom Egiptu razvile su se različite tehnike graditeljstva i obrade materijala. Posebno je bila važna obrada raznih vrsta kamena potrebnih za graditeljske pothvate. Iz te potrebe razvili su i mnogobrojne alate koji su im omogućavali rezanje, klesanje i obradu kamena. Prenošnje velikih kamenih blokova već je tijekom perioda arhajskog razdoblja (3100.-2635. pr. Krista) natjeralo Egipćane da na temelju matematike i fizičkih sila razviju temelje mehanike.¹²

Opremljeni vrlo jednostavnim oruđima i napravama dostigli su vrlo visok stupanj umještosti i postignuća. Umješnost u izradi obeliska bila je potrebna pri vađenju obeliska iz kamenoloma, obradi kamena, transportu te na poslijetku uspravljanju obeliska na željenom mjestu.

3.1. Kamenolomi

Egipćani su koristili četrdeset vrsta kamena koje su nalazili u dolini Nila, od Kaira sve do iza Asuana i u Istočnoj pustinji.¹³ Gotovo svi obelisci do sada pronađeni su od crvenog sijenskog¹⁴ granita. Granit, je eruptivna stijena koja se sastoji od kvarca, feldspata i tinjca, bila je teža, a time i kompliciranija za vađenje, prijevoz i obradu. Područje oko Asuana (slika 3) davalo je većinu potrebnog granita, iako je on ponekad dovožen i iz udaljenijih područja – ne bez velikih napora. Jedan natpis iz vremena vladavine Ramzesa IV spominje skupinu od 8362 radnika koja je poslana u Wadi Hammamat u Istočnoj pustinji da ondje reže metasedimentni siltit, kojeg su Egipćani smatrali granitom.¹⁵

Položaj asuanskih kamenoloma bio je odličan zbog prijevoza enormnih kamenih blokova koji su tamo vađeni. Kamenolomi se nalaze ispod prvog nilskog katarakta¹⁶ a Nil je bio najbrža prometnica starog Egipta. Struja Nila koja vodi s juga, gdje su se nalazili kamenolomi, prema sjeveru gdje se nalazila većina lokaliteta, olakšavala je zadatak transporta. Granit iz tih kamenoloma je gotovo bez pukotina i žila, vrlo tvrd i

¹² Mladen Tomorad, *nav. dj.* str. 222.

¹³ Schulz, Regine, Seidel, Matthias, ur., *Stone and Quarries*, str. 411.

¹⁴ Sijena, odnosno Syene, staro je latinsko ime današnjeg grada Asuana u južnom Egiptu.

¹⁵ Richard H. Wilkinson, *nav. dj.* str. 41.

¹⁶ Katarakt je prag u riječnom koritu preko kojega voda pada u slapovima. U užem smislu, naziv za brzice na Nilu; (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30838> 17. srpanj 2019.)

iznimno lijepe ružičaste boje koja je Egipćanima simbolizirala zrake sunca. Česta je teorija odvajanja kamenih blokova u egipatskim kamenolomima pomoću vatre i vode: prvo bi dlijetom usjekli kanale dubine nekoliko centimetara na odabranom komadu kamena, iznad kanala zapalili bi vatru i ugrijali kamen te bi u kanale usipali pepeo i hladnu vodu. Uslijed nagle promjene temperature kamen bi se odvojio u čistom rezu.¹⁷ Postoje i pretpostavke da su kamen prije rezanja omekšavali kemijskim sredstvima.

Egipćani su cijenili veličinu monolita. Ako veliki blokovi izvađeni iz kamenoloma ne bi bili savršeni u veličini ili formi, ipak bi ih koristili za originalnu svrhu te ih oblikovali najbliže zamišljenoj formi.¹⁸ Tako su mnogi obelisci i postolja na kraju bila nesavršena. Nedostatke su prekrivali metalnim pokrovima.

Slika 3: Kamenolom pokraj Asuana (Hassan Abdelghani, 7. ožujak 2019.)

3.2. Oruđe

Prema zapisima iz starog Egipta, jedna od najstarijih alatki koja se rabila pri dobivanju i obradi kamena bile su kugle dolerita približno 12-30 cm veličine, s kojima se udaralo o stijenu. S obzirom na veliku razliku u tvrdoći i žilavosti dolerita i stijene koju se udaralo, doleritnom se kuglom polagano razarala površina stijene tvoreći utore koji su kasnije prerasli u kanale. Uporaba kugli zabilježena je hijeroglifima u jednom grobu u Tebi iz 1500. pr. Krista. Kugla se držala u ruci ili je bila vezana remenom, pa se njome moglo snažnije udarati. Mase nađenih kamenih kugli ili

¹⁷ Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 146.-147.

¹⁸ Parker, John, Henry, ur., *nav. dj.* str. 29.

oblutaka u kamenolomima su između tri i šest kilograma.¹⁹

Za otkapanje monolita rabile su se različite vrste dljeteta i pijuka koje su od kamenih artefakata prelazile u bakrene, brončane, željezne do čeličnih. Šiljastim dljetom i pijukom usijecali su se utori i kanali. Za rezanje kamena, izradu ureza struganjem, služile su prvo različite alatke od tvrdog kamena, potom od metala, uz dodavanje abrazivnog praha, prvenstveno kvarcnog pijeska. Struganjem pomoću abrazivnog praha može se urezati prorez ili utor čak i kada je alatka mekanija.²⁰

U kamenolomima starog Egipta nađeni su znakovi prosijecanja utora za klinove. Rabljeni su metalni klinovi pomoću kojih se cijepala stijena. Da bi se spriječilo drobljenje kamena na mjestu utiskivanja klina, na ta se mjesta umetalo metalne pločice ili pera. Time se izbjeglo direktno trenje metalnog klina o kamen. U starim kamenolomima granita pronađeni su i klinovi i pera. Poluga kao alatka bez koje nije bilo dobivanja blokova kamena vjerojatno je našla svoju primjenu u vrlo ranoj povijesti čovjeka. Drveni trokuti korišteni su za izradu i provjeru kutova, a viskovi obješeni o drvene okvire korišteni su za provjeru okomitosti zidova i stupova. Libela u obliku slova „A“ korištena je za vodoravne površine, a libele u obliku slova „E“ ili „F“ korištene su za provjeru okomitih površina.²¹ Ostalo oruđe koje su koristili bili su pijuci od silicificiranog vapnenca, pile s bakrenom oštricom i svrdla. Za probijanje se koristio sitnozrn-korund (mineral velike tvrdoće), ili u prahu ili pak, češće, kao zašiljeni komadići koji su bili pričvršćeni za drveno oruđe. Veliki hijeroglifi na obeliscima najprije su bili nacrtani, zatim su se obrisi urezivali bakrenim oštricama na prahu sitnozrn-korunda, a unutarnji dio bi se izdubio te je sve zatim polirano sitnozrn-korundom.²²

3.3. Transport obeliska

Prebacivanje ovih enormnih monolita iz kamenoloma do obale Nila, mjesta ukrcaja, bio je vrlo težak zadatak u cjelokupnom podvigu. Prijevoz je vjerojatno vršen niskim saonicama.²³ Obeliske su Nilom prevozili na splavima ili velikim barkama u vrijeme proljetnih poplava. Zidni reljef u Hatšepsutinom hramu Deir el-Bahri otkriva

¹⁹ Reginald Engelbach, *The Problems of the Obelisks*, str. 32-38.

²⁰ Isto str. 41-42.

²¹ Richard H. Wilkinson, *nav. dj.* str. 42.

²² Ivo Goldstein, *Povijest 2, Egipat i antička Grčka*, str. 123.

²³ Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 153.

nam da su dva njezina obeliska istovremeno prevezena Nilom na enormno velikoj barci. Tu barku vuklo je trideset manjih brodova.²⁴

3.4. Uspravljanje obeliska

O samom uspravljanju obeliska ne postoje nikakvi zapisi te se o tom umijeću egipatskih inženjera može samo nagađati. Tek Plinije spominje, ali ne objašnjava, upotrebu strojeva pri dizanju obeliska u vrijeme faraona Ramzesa Velikog. Takvi strojevi, kao i broj radne snage pri tom poslu mogao bi biti još jedno od Plinijevih pretjerivanja. Naime, on spominje Ramzesov obelisk od gotovo 56 metara i 120 000 muškaraca koji su sudjelovali u operaciji uspravljanja tog obeliska. U istom zapisu Plinije spominje, gotovo kao anegdota, da je sam Ramzes nadgledao uspravljanje svog obeliska i kako bi bio siguran da će radnici biti pažljivi, dao je na vrh obeliska zavezati jednog od svojih mnogobrojnih sinova.²⁵

Razne su pretpostavke i nagađanja kako su uspravljali obeliske: pomoću zemljanih nasipa; postavljanjem nagomilanih vreća pijeska; podmetanjem valjaka. Amijan Marcellin u svom zapisu o premještanju obeliska iz Aleksandrije u Rim spominje da su u Rimu postavljene ogromne grede na koje su pričvršćeni dugi konopci u velikom broju kao mreža s bezbroj niti te je u tu mrežu postavljen obelisk i tako podignut.²⁶

No, najčešća je teorija da su za podizanje stupa radili rampe od krutih opeka s velikim stepenicama od kamena, koje su omogućavale podizanje ili uspravljanje. Golemi monolitni obelisci podizani su uz pomoć sustava ukošene ravnine, od opeka ili od zemlje, na koju je obelisk bio položen i postupno uspravljan, sve dok nije na kraju bio uspravljen svojom vlastitom težinom.²⁷

4. Nedovršeni obelisk u Asuanu

Nedovršeni obelisk u blizini Asuana (slika 4) je vjerojatno iz vremena Novog Kraljevstva, 18. dinastije, oko 1450 pr. Kr. Obelisk je od crvenog granita i 41 metar dužine, iskopan s tri strane. Razlog nedovršavanja vađenja obeliska vjerojatno nije

²⁴ Martina d'Alton, *The New York Obelisk, or, How Cleopatra's Needle Came to New York and What Happened When It Got Here*, str. 4-5.

²⁵ Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 156.

²⁶ Isto, str. 158.

²⁷ Ivo Goldstein, *nav. dj.* str. 124.

pukotina vidljiva pri vrhu, kako se do sada mislilo, nego sama dimenzija obeliska. Zbog dužine i težine preko 1000 tona bilo bi nemoguće prevesti i uspraviti toliki obelisk. Sa svih strana vidljive su valovite oznake obrade.²⁸ Najveći je to obelisk koji su Egipćani pokušali napraviti. Stoljećima napušten i prekriven pijeskom tek je 1922. godine u potpunosti otkriven te od tada daje znanstvenicima bolji uvid u drevne tehnike iskapanja starih Egipćana.

Slika 4: Nedovršeni obelisk u Asuanu (Hassan Abdelghani , 7. ožujak 2019.)

5. Obelisci „putuju“

Samo četiri obeliska danas stoje na svom izvornom mjestu u Egiptu. Mnogi su nestali pod pijeskom, a više od trideset ih je otpremljeno. Prvi zabilježeni slučaj otpremanja obeliska izvan Egipta zbio se 664. godine pr. Krista. Asirci tijekom svoje kaznene ekspedicije prodiru do Tebe i uspijevaju je opljačkati. Tako je asirski kralj Asurbanipal odnio dva obeliska u Ninivu.²⁹ Nakon propasti Egipatskog carstva, obelisci „putuju“ najviše u Rim, a nakon podjele Rimskog Carstva, i u Carigrad. Plinije

²⁸ Schulz, Regine, Seidel, Matthias, ur., *nav. dj.* str. 414.

²⁹ Igor Uranić, *nav. dj.* str. 165.

spominje u svom djelu kako je Ptolomej Filadelfij (286.-247. pr. Kr.) dao prebaciti u Aleksandriju obelisk u čast svoje supruge i sestre. Taj obelisk nije imao nikakvih natpisa i vjerojatno je isti onaj kojeg će kasnije August prebaciti u Rim. Također navodi kako je prijevoz obeliska morem zahtijevao izgradnju velikih brodova koji su izazivali divljenje Rimljana. Plinije spominje i obelisk koji je dao prenijeti u Rim Kaligula kao jedini obelisk oštećen pri transportu.³⁰

Tijekom 19. stoljeća obelisci postaju pitanje prestiža. Nakon što su Britanci 1801. pobijedili Napoleona u Egiptu, jedan su obelisk iz Aleksandrije htjeli prenijeti u London kao sjećanje na važnu pobjedu. Riječ je bila o obelisku Tutmozisa III. No, to nije išlo lako, pa je na obalu Temze postavljen tek 77 godina kasnije.

Jedan obelisk i danas stoji u Parizu, a bio je predmet političke trgovine. Luj XVIII. od egipatskog vladara Muhameda Alija tražio je dar kojim bi ukrasio francuski glavni grad. Bilo je to 1814. godine kad je Ali trebao saveznike u borbi za samostalnost od Osmanskog Carstva. Nadajući se pomoći od Francuza, obećao je Luju obelisk Tutmozisa III. iz Aleksandrije. Istovremeno dva obeliska od Alija su zatražili i Britanci. Htjeli su obeliske iz Luksora, pa im je Ali ustupio Hatšepsutin obelisk iz Karnaka.

Da se ne zamjeri Francuzima, njima je darovao tri obeliska iz Luksora, ali problem je nastao oko transporta. Stoga su uzeli samo jedan i to sa zapadne strane ulaza u hram u Luksoru. U Pariz je dopremljen i postavljen 25. listopada 1836. Danas krasi Place de la Concorde..

U drugoj polovici 19. stoljeća obelisci predstavljaju svojevrsni prestiž te sredstvo imperijalne politike, o čemu najbolje svjedoče riječi jednog novinara *New York Herald* koji 22. siječnja 1881. godine, prilikom postavljanja obeliska Tutmozisa III. u *Central parku* ispred *Metropolitan Museum* u New Yorku piše: „bilo bi apsurdno za građane bilo kojeg velikog grada da budu sretni bez egipatskog obeliska.“³¹

³⁰ Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 155.

³¹ Mladen Tomorad, *Staroegipatska civilizacija, Sv.2: Uvod u egiptološke studije*, str . 124.

6. Obelisci u Egiptu

Smatra se da je nekada u Karnaku stajalo oko dvadeset obeliska. Danas su samo dva obeliska tamo: Hatšepsutin obelisk i obelisk Tutmozisa I.

Faraon Tutmozis I., 18. dinastija (1496.-1483. pr. Krista), dao je podići dva obeliska ispred četvrtog pilona Amonovog hrama. Samo jedan stoji uspravno, dok je od drugog ostalo samo postolje. Uspravni obelisk je 19,5 metara visine i 143 tone težine. Piramidion nije ukrašen, a na sve četiri strane obeliska hijeroglifi su ispisani u tri stupca. Središnje linije hijeroglifa nose ime i titule Tutmozisa I. Bočni hijeroglifi naknadno su dodani i otkrivaju imena čak tri Ramzesa: Ramzesa IV., Ramzesa V. i Ramzesa VI.³²

Hatšepsut, 18. dinastija (1479.-1457. pr. Krista), podigla je u Karnaku četiri obeliska. Dva su potpuno nestala, a od dva koja su se nalazila između četvrtog i petog pilona samo se onaj sjeverni još nalazi na mjestu, dok je fragment južnog položen pokraj svetog jezera u istom hramu. Obelisk kraljice Hatšepsut u Karnaku najviši je uspravni obelisk u Egiptu. Zajedno s postoljem visina je 30 metara, a težina 323 tone. Skladnih je proporcija, jedinstveno i delikatno ukrašen. Piramidion je neobično šiljat i na njemu je prikazana kraljica u muškom ruhu kako kleči ispred boga Amon-Raa, glava joj je okrenuta od božanstva a Amon-Ra rukom dodiruje Hatšepsut.³³ Natpisi na tom obelisku objašnjavaju kraljičine razloge za darovanje te naglašavaju činjenicu da je svaki od četiri obeliska načinjen od jednog jedinog komada granita i pozlaćen s velikim količinama najfinijeg zlata. Svaka strana spomenika započinje kraljičnim imenima i titulama, a nastavlja se konkretnim detaljima o donaciji. Posebno su zanimljivi natpisi na zapadnoj i istočnoj strani, jer pokazuju da je obelisk bio posvećen bogu Amonu, u spomen na Hatšepsutinog oca Tutmozisa I, iako taj i drugi aspekti natpisa možda samo odražavaju kraljičino nastojanje da se legitimizira. Kraljica se spominje čas kao sin, a čas kao kći božanstva. Na zapadnoj strani obeliska čitamo (riječi u uglatim zgradama dodatno pojašnjavaju natpis): "Kao spomenik svojem ocu Amonu, gospodaru prijestolja Dviju zemalja, podigla je njemu u čast dva velika obeliska na divnom prilazu [hramskom pilonu zvanom] Amon, velikom u svojoj uzvišenosti. [Njihove gornje površine] načinjene od finog zlata obasjavaju Dvije zemlje poput sunčeva diska. Nikada od početka svijeta nisu sagrađeni slični. Njemu u

³² Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 120.

³³ Isto, str. 122.

čast sagradio ih je Sin Raov, Hatšepsut Hnenemet Amon, Darovan život, poput Ra, zauvijek.” A na istočnoj strani je tekst: “Njezino veličanstvo zabilježilo je ime svoga oca na ovom trajnom spomeniku. Zahvaljujući milosti ukazanoj kralju Gornjeg i Donjeg Egipta Aheperkareu [Tutmozis I] veličajnošću ovog boga [Amona], njezino je veličanstvo prvi put podiglo ova dva spomenika. Jer, kako je rekao gospodar bogova: „Tvoj otac, kralj Gornjeg i Donjeg Egipta Aheperkare, izdao je naredbu za podizanje obeliska, [da bi] tvoje veličanstvo moglo umnožavati spomenike i živjeti vječno.”³⁴ Nadalje nam natpisi otkrivaju da su oba obeliska napravljena od asuanskog granita, dovezena u Karnak, ukrašena i podignuta u samo sedam mjeseci: „Radovi su započeli u petnaestoj godini njezine vladavine, prvog dana mjeseca Mechir a završeni su posljednjeg dana mjeseca Mesore.”³⁵

Treći obelisk koji stoji na svom izvornom mjestu nalazi se ispred hrama u Luksoru. Zapravo je Ramzes II. dao postaviti dva obeliska ispred ulaza u hram. Samo istočni obelisk ostao je na svom originalnom mjestu dok je drugi prebačen u Pariz. Oba su izrađena od asuanskog granita te su lijepo oblikovani. No nisu bili iste visine. Pariški obelisk je niži a pred luksorskim hramom je bio postavljen na više postolje i u nejednakoj ravnini od svog para kako bi iz daljine stvarali dojam jednake visine. Obelisk u Luksoru je 25 metara visok i preko 200 tona težak. Blago je zakrivljen i to na način da mu je jedna strana konveksna a druga konkavna. Piramidion je neukrašen i vjerojatno je bio pokriven elektrumom – legurom zlata i srebra. Hijeroglifi su lijepo ispisani u tri stupca na sve četiri strane. Središnji stupci su dublje usječeni i nose titule Ramzesa II.³⁶ Ovaj obelisk nalazi se na zanimljivom originalnom postolju. Postolje je, naime, ukrašeno reljefnim prikazom četiri babuna kako plešu na zadnjim nogama, podignutih prednjih šapa i pozdravljaju izlazeće sunce. Pokraj svakog babuna ispisana su imena Ramzesa II.³⁷

Posljednji obelisk koji se još uvijek nalazi na originalnom mjestu u Egiptu je ujedno i najstariji obelisk danas. Nalazi se u Kairu, u dijelu grada koji se zove Heliopolis. Nekoć je taj obelisk stajao na ulazu u veliki hram od kojeg danas nije ostalo ništa. Dao ga je podići faraon 12. dinastije Amenemhat I. (1994.-1964. pr. Krista) a dovršio ga je njegov sin i nasljednik Sezostris I. Obelisk je 20 metara visok i 121 tonu težak.

³⁴ Richard H. Wilkinson, *nav. dj.* str. 158.-159.

³⁵ Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 122.

³⁶ Isto, str. 119.

³⁷ <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/four-baboons-adoring-rising-sun> (21. srpanj 2019.)

Na njemu su ispisani hijeroglifi u jednom stupcu na svakoj strani obeliska i nose imena faraona Sezostrisa I. "voljenog od bogova Heliopolisa."³⁸

Još dva obeliska nalaze se u Kairu ali ne na svom originalnom mjestu. Godine 1954. Egipat je dobio samostalnost od britanske vlasti, a kao simbol slobode Egipćani su pod Nasserovom vlašću u Kairu postavili dva obeliska. Prvi je smješten ispred zračne luke, a drugi kod vrtova *Gezire* ispred hotela Hilton. Vjeruje se da su oba obeliska originalno stajala u Tanisu, 110 kilometara od današnjeg Kaira. Iako su oba obeliska u prilično lošem stanju, daju se iščitati imena slavnog faraona Ramzesa II.

7. Obelisci izvan Egipta

7.1. Obelisci u Rimu

Egipatski obelisci dopremani su do Rima brodovima i bilo je potrebno veliko tehničko znanje da ih se transportira bez oštećenja. Rimski carevi posebno su bili ponosni na ovaj plijen jer se u obeliscima reflektirala njihova imperijalna moć. Ujedno, obelisci su bili nijemi svjedoci njihovih pobjeda na udaljenim teritorijima. U Rim ih je ukupno preneseno 13 i predstavljali su ratne trofeje.

Još 10. godine prije Krista, prvi je rimski obelisk postavljen u rimski Circus Maximus. Bilo je to za vrijeme vladavine cara Oktavijana Augusta. Njegov primjer slijedili su i drugi rimski carevi koji su ih postavljali u druge gradove. Tako je 47 godina kasnije Kaligula prenio jedan obelisk iz Aleksandrije u Rim, a i danas ga se može vidjeti na vatikanskom Trgu svetog Petra ispred bazilike svetog Petra. Obelisk koji danas stoji na čuvenom Trgu Navona i krase središnju Fontanu dei Quattro Fiumi odnosno Fontanu četiri rijeke, ovamo je dopremio car Domicijan, no prvotno je obelisk stajao u rimskom Izidinu hramu.

Obelisk koji je dopremio car Hadrijan u 2. stoljeću, postavljen je izvan Porta Maggiore, nedaleko Circus Varianus. Papa Pio VII. odabrao je novu lokaciju. Godine 1822. preselio ga je u vrtove Monte Pincio u Rimu. Govori se da je ovaj obelisk Hadrijan posvetio Antinoju koji je pratio cara na svim njegovim putovanjima kao eromenos.

³⁸ Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 124.

Pokušaj cara Konstantina u IV. stoljeću da postavi staroegipatski obelisk Tutmozisa III. iz Karnaka u Konstantinopol nije uspio. Obelisk je ostao u Aleksandriji sve do 390. godine, a nakon toga ga je car Teodozije prenio u Konstantinopol.³⁹ Danas obelisk nosi njegovo ime i nalazi se u Istanbulu na trgu Sultanahmet Meydani.

U Rimu se danas nalazi pet staroegipatskih obeliska prenesenih u antičko doba. Četiri je postavio Papa Seksto V. Najprije 1587. dva i to na Montecitorio i na Piazza dell'Esquilino, pa iduće godine na Piazza san Giovanni na Lateranu i zatim 1589. na Piazza del Popolo.⁴⁰

Osim što ih se povezivalo s astrologijom, vrijednost obeliska bila je i u načinu njihove obrade, jer su bili izrađeni od jednog kamenog bloka. No, velika vještina bila je potrebna i za njihovo prenošenje, pa su rimski carevi tako potvrđivali svoju moć. U egipatskoj religiji obelisci su bili povezani s kultom Sunca, i kao takvi bili su simboli moći njihovih vladara, no od cara Konstantina oni sve više gube to značenje. U Rimu carevi ih postavljaju na istaknuta mjesta – obično na trgove gdje se okupljalo mnoštvo koje im se divilo. Monumentalni egipatski obelisci tako su trebali biti dokaz da su rimski carevi bili moćniji od onih u čiju su ih čast postavljali stari Egipćani.

Nakon propasti Rimskog Carstva obelisci više nisu predmet divljenja. Mnogi od njih su bili srušeni ili zakopani. Iznimka je samo vatikanski obelisk na čiji vrh papa Seksto V. postavlja križ.⁴¹ Tako obelisk dobiva novo značenje - postaje simbol Crkve, svetog Petra i papinske moći..

Upravo zahvaljujući papama obelisci su ugledali svjetlo dana. Još 1651. godine papa Inocent X. naredio je da se Domicijanov obelisk donese na Piazza Navona – danas jedan od najljepših rimskih trgova. Trg se nalazi na mjestu gdje je 85. godine Domicijan izgradio stadion i krasi ga tri fontane. Današnji izgled s obeliskom na središnjoj Fontani četiri rijeke, trg je dobio upravo u vrijeme pape Inocenta X. u vrijeme baroka. Ova fontana djelo je arhitekta i kipara Gian Lorenza Berninija.

Papa Klement 60 godina kasnije postavio je obelisk ispred Panteona na Piazza della Rotunda, a 1789. papa Pio VI. jedan postavlja na Scalinata Trinita dei Monti - najpoznatije stepenica na svijetu - ponad Španjolskog trga.

Njegov nasljednik, papa Pio VII. Hadrijanov obelisk postavio je na Piazzalle del Monte Pincio 1822. godine.

³⁹ Henry H. Gorringer, *nav. dj.* str. 124.

⁴⁰ Mladen Tomorad, *nav. dj. Sv.2.*, str 122.

⁴¹ Milan Pelc, *Vatikanski obelisk - preoblikovanje, promjena značenja, obavještanje javnosti*, str. 81.

Nakon arheoloških iskopanja u Rimu pronađen je i otkopan potkraj 19. stoljeća i obelisk Ramzesa II. Jedan je od dva obeliska dopremljenih iz Heliopolisa. Drugi je danas u Firenci, a ovaj rimski je 1883. pronašao u Rimu i iskopao arheolog Rodolfo Lanciani. Od 1924. godine obelisk je u parku u Via delle Terme di Diocleziano, na mjestu gdje su nekoć bile Dioklecijanove terme, a danas je u blizini i glavna željeznička stanica.

Ni fašisti nisu mogli odoljeti obeliscima. I ovaj put to je bio znak pobjede, a postavio ga je Benito Mussolini 1937. godine na Piazza di Porta Capena. Simbolizirao je osvajanje Etiopije.⁴²

7.1.1. Lateranski obelisk

Od svih obeliska u Rimu valja izdvojiti onaj koji danas stoji na Piazza san Giovanni na Lateranu ispred znamenite bazilike. Najviši je to obelisk danas a nekada je stajao u Karnaku. Visina ovog obeliska iznosi 32,18 metara, a težina 455 tona. Originalno je obelisk bio četiri metra viši, no u 16. stoljeću je oštećen.⁴³

Zanimljiva je „biografija“ obeliska koju iščitavamo sa samog obeliska ispisanog hijeroglifima u tri stupca na sve četiri plohe i na latinskim natpisima na postolju. Priča počinje s faraonom Tutmozisem III., 18. dinastija (1479. - 1424. pr. Kr.), po čijem je nalogu obelisk napravljen. Na piramidionu je prikazan faraon kako simbolički prima život od boga Amon-Ra dok je u bazi piramidiona prikaz faraona kako prinosi bogu vino i vodu.⁴⁴ No obelisk je postavio u Karnaku tek njegov unuk Tutmozes IV. (1397. – 1387. pr. Kr.) nakon 35 godina. Ramzes II. u svojoj maniri dodaje i na ovaj obelisk imena i titule.⁴⁵ Obelisk je stajao u Karnaku preko 17 stoljeća kada je car Konstantin Veliki (306. – 337.) dao naredbu da se obelisk prenese u njegovu novu prijestolnicu Novi Rim. Kako je umro prije ostvarenja tog poduhvata, obelisk ostaje još neko vrijeme u Egiptu. Dopremljen je samo do Aleksandrije. Tek će Konstantinov sin, Konstancije II. (317. – 361.), obelisk odnijeti iz Egipta. Ali ne u „novi“ nego u „stari“ Rim 357. godine. Obelisk je postavljen u Circus Maximus. U srednjem vijeku obelisk

⁴² Mladen Tomorad, *nav. dj. Sv.2.*, str 123.

⁴³ Matthew Loar, Carolyn MacDonald, Dan-el Padilla Peralta, ur., *Empire of Plunder: The Dynamics of Cultural Appropriation*, str. 139.

⁴⁴ Parker, John, Henry, ur., *nav.dj.* str 44.

⁴⁵ Matthew Loar, Carolyn MacDonald, Dan-el Padilla Peralta, ur., *nav. dj.* str. 138.

je uništen i zatrpan. Tek ga Papa Seksto V. u 16. stoljeću daje iskopati i postaviti na današnje mjesto. Tada je obelisku dodan i križ na samom vrhu.⁴⁶

Zanimljiva je činjenica da ovaj obelisk nije izrađen u paru. Još od Srednjeg Kraljevstva praksa je bila da se obelisci izrađuju u paru. Ovaj obelisk iz perioda Novog Kraljevstva je iznimka. Moguće je i da je Nedovršeni obelisk u Asuanu nesuđeni par ovog obeliska Tutmozisa III.⁴⁷

7.2. Obelisk u Istanbulu

Na jednom od najljepših trgova u Istanbulu, danas trgu Sultan Ahmeta, nekoć rimskom hipodromu, stoji obelisk (slika 5). Vjeruje se da ga je iz Karnaka u Aleksandriju dao prenijeti Konstantin Veliki s namjerom da se obelisk preveze u novu prijestolnicu. Postoji zapis u kojemu car Julijan Apostat (360.-363.) moli građane Aleksandrije da obelisk pošalju u Konstantinopol te da će im za uzvrat darovati veliki kip sebe. No obelisk je dovezen u Konstantinopol za vrijeme vladavine Teodozija 390. godine te i danas nosi naziv „Teodozijev obelisk.”⁴⁸

Obelisk je dao izraditi Tutmozis III. od asuanskog ružičastog granita. Danas je visine 20 metara, no pretpostavlja se da je originalno bio visok oko 30 metara i da je težio oko 400 tona. Naime, donja trećina obeliska je uništena vjerojatno pri transportu. Na piramidionu je prikazan faraon kako stoji ispred boga Amona. Ispod piramidiona, na sve četiri plohe, prikazan je faraon u klečećem položaju kako prinosi darove bogu Amonu. Hijeroglifi su ispisani u jednom stupcu, veliki su i lijepo izdubljeni. Tekst ima povijesni značaj jer u njemu nalazimo najranije spominjanje Mezopotamije kao granice Egipatskog carstva.⁴⁹

⁴⁶ Isto, str. 138.-139.

⁴⁷ Isto, str. 144.

⁴⁸ Reginald Engelbach, *nav. dj.* str. 110.

⁴⁹ Henry H. Gorringe, *nav. dj.* str. 125.

Slika 5: Obelisk u Istanbulu (Mariam Abdelghani, 9. ožujak 2018.)

Postolje ovog obeliska izrađeno je u vrijeme postavljanja na sadašnje mjesto, u dva dijela. Gornji dio postolja u reljefu prikazuje cara Teodozija s obitelji i svitom u kraljevskoj loži na hipodromu kako gledaju konjske utrke, a donji dio prikazuje postavljanje obeliska na hipodrom (slika 6).

Slika 6: Postolje obeliska u Istanbulu (Mariam Abdelghani, 9. ožujak 2018.)

7.3. Obelisk u Parizu

Zapadni obelisk koji je nekoć stajao ispred hrama u Luksoru danas krasi jedan od najljepših europskih trgova – *Place de la Concorde* u Parizu. Prvi je to obelisk koji je nakon duge vremenske stanke prenesen iz Egipta u Europu. Bio je dar egipatskog potkralja Mohamed Ali paše francuskom kralju Luju Filipu. Za uzvrat je Luj darovao Egiptu sat koji i danas stoji u dvorištu Citadele u Kairu. No taj sat nikada nije ispravno radio.⁵⁰

Obelisk je nešto niži od svog para u Luksoru; visok je 23 metra i težak oko 230 tona.⁵¹ Ostale karakteristike ovog obeliska istovjetne su već opisanom luksorskom obelisku.

I dok su londonski i njujorški obelisci prevezeni u relativno kratkom roku na svoje nove destinacije, pariškom je trebalo četiri godine da dođe do svoje krajnje destinacije. Apollinaire Lebas, francuski inženjer kojem je povjerena operacija prijenosa obeliska u Pariz, imao je težak zadatak. Kao prvo morao je obelisk prevesti Nilom iz Luksora do Aleksandrije, dok su dva spomenuta obeliska već bila u Aleksandriji. Francuzi su morali napraviti specijalan brod kako bi obelisk mogli prevesti Nilom, morem i na kraju Seinom do Pariza. Brod je morao biti i dovoljno nizak kako bi prošao ispod seinskih mostova. Taj brod Francuzi su nazvali *Luksor*. Nakon silnih poteškoća, inženjer Lebas uspio je dopremiti obelisk u srce samog Pariza, na *Place de la Concorde*. Pred okupljenim mnoštvom od 200 000 gledatelja te kralja i kraljice, obelisk je postavljen na specijalno izrađeno postolje 25. listopada 1836. godine. Bio je to trijumf samog inženjera ali i cijele Francuske.⁵² Zanimljivo je da je zajedno s obeliskom u Pariz preneseno i originalno postolje na kojem je bio reljefni prikaz četiri babuna, istovjetan onom već gore opisanom luksorskom. No puritanska klima koja je vladala Francuskom u vrijeme Luja Filipa nije dozvoljavala prikaz genitalija babuna u javnosti. Tako je taj reljef završio u muzeju *Louvre*.⁵³ Od 1998. godine piramidion je ukrašen. Francuski poduzetnik i mecena Pierre Bergé donirao je brončani piramidalni završetak s pozlatom visok 3,6 metara.⁵⁴

⁵⁰ <http://www.ancient-egypt.co.uk/cairo%20citadel/index.htm> (10. rujan 2019.)

⁵¹ <https://povijest.hr/nadanasnjidan/obelisk-iz-luksora-postavljen-u-parizu-1836/> (26. srpanj 2019.)

⁵² Bob Brier, *The Secret Life of the Paris Obelisk*, str. 75-91.

⁵³ <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/four-baboons-adoring-rising-sun> (26. srpanj 2019.)

⁵⁴ <https://povijest.hr/nadanasnjidan/obelisk-iz-luksora-postavljen-u-parizu-1836/> (26. srpanj 2019.)

7.4. Obelisk u New Yorku

Tutmozis III. postavio je dva obeliska u Heliopolisu povodom jubileja tridesetogodišnje vladavine. Jedan je danas u Londonu, a drugi u New Yorku u *Central Parku* ispred Metropolitan muzeja. Oba obeliska nose nadimak *Kleopatrina igla* iako su oba napravljena gotovo tisuću godine prije Kleopatrine vladavine. Jedna od pretpostavki je da je Kleopatra dala nalog da se oba obeliska prenesu u Aleksandriju.⁵⁵ Novija su objašnjenja da su obelisci dobili te nazive iz posve romantičnog zapadnjačkog, često pogrešno tumačenog, pogleda i zanimanja za Egipat u 19. stoljeću.

Obelisk u New Yorku je 21 metara visine, a težina mu iznosi oko 220 tone. Hijeroglifi su ispisani u tri stupca. Središnji stupci su iz vremena Tutmozisa III. i dublje su usječeni, a bočni stupci dodani su u vrijeme Ramzesa II. Na piramidionu je prikazan faraon u liku sfinje kako prinosi darove bogu Ra i bogu Amonu.⁵⁶

Za ovaj obelisk možemo reći da je putovao čak tri puta. I to prvi put od asuanskog kamenoloma do Heliopolisa. Drugi put, po nalogu rimskog cara Augusta 12. ili 10. godine pr. Krista, od Heliopolisa do Aleksandrije gdje je stajao ispred velikog hrama.⁵⁷ I treći put iz Aleksandrije do svoje finalne destinacije u New York. Za posljednju operaciju putovanja bio je zadužen inženjer američke ratne mornarice Henry Honeychurch Gorringe. Zahvaljujući njemu i njegovom detaljnom dnevniku, danas znamo sve pojedinosti zanimljivog putovanja obeliska u Novi svijet.

Amerikancima se toliko svidio staroegipatski obelisk da su 1884. godine sagradili „moderni“ obelisk u Washingtonu. Nalazi se na najvažnijem mjestu glavnoga grada, između Lincolnovog memorijala i Capitol Hilla. Visok je 169 metara.⁵⁸

⁵⁵ Henry H. Gorringe, *nav. dj.* str. 73.

⁵⁶ Isto, str. 63.

⁵⁷ Martina d'Alton, *The New York Obelisk, or, How Cleopatra's Needle Came to New York and What Happened When It Got Here*, str. 6.

⁵⁸ <https://www.nps.gov/wamo/index.htm> (5. kolovoz 2019.)

Zaključak

Obelisci su najjednostavniji spomenici egipatske arhitekture ali i najzanimljiviji koje su nam Egipćani ostavili. Ovi monolitni granitni stupovi faraonima su služili kao podsjetnik na njihovu vladavinu i pobjede te kako bi njihova imena i titule ostala zabilježene u vječnosti. U svojoj jednostavnoj veličanstvenosti oduševljavali su faraonove podanike kao što i danas oduševljavaju sve nas.

Stari Egipćani nam nisu ostavili odgovore na pitanja kako su izrađivali obeliske, kako su ih transportirali i postavljali pred hramove. Možemo samo nagađati i nastaviti tražiti odgovore na ta pitanja. I svakako nastaviti uvažavati genijalna dostignuća egipatskih inženjera.

Gledajući egipatske spomenike odvezene i postavljene diljem svijeta, današnji Egipćani mogu s pravom pomisliti da su pokradeni, da je svim tim spomenicima mjesto u Egiptu. No, obelisci danas postavljeni na nekim od najljepših svjetskih trgova mogu Egipćanima ponuditi i drugačiji osjećaj. Osjećaj ponosa što dio njihove kulture svakodnevno vide milijuni ljudi, divi im se i bude želju za putovanjem u zemlju faraona, zemlju piramida i obeliska.

Sažetak

U Starom kraljevstvu, od 5. dinastije, staroegipatski hramovi se grade u čast heliopskog boga sunca Ra. Centar takvog hrama bio je obelisk sagrađen od kamenih blokova. Najstariji monolitni obelisk je iz vremena Srednjeg kraljevstva. Dao ga je podići faraon 12. dinastije Sezostris I. i danas je jedan od samo četiri obeliska koji se nalaze na svom izvornom mjestu. Najviše su se obelisci podizali u Novom kraljevstvu i to uvijek u paru ispred pilona, ukrasnih ulaza u veličanstvene staroegipatske hramove.

Egipćani su obeliske radili od kvalitetnog asuanskog granita. Na raspolaganju su imali jednostavno oruđe i ta činjenica samo potvrđuje genijalnost i upornost drevnih graditelja. Te dvije osobine bile su potrebne i pri transportu i uspravljanju obeliska.

Asirci su bili prvi koji su odnijeli dva obeliska izvan Egipta u 7. stoljeću prije Krista. Rimljani su uspjeli odnijeti iz Egipta čak 13 obeliska. A prava pomama za obeliscima nastaje u 19. stoljeću. Tako sada egipatski obelisci krase trgove, osim u Rimu i Istanbulu, i u Londonu, Parizu i New Yorku.

Abstract

In the Old Kingdom, from the Fifth Dynasty onward, temples were built to honor the god Ra, born in Heliopolis. An obelisk made of stone blocks would be in the center of such a temple. The oldest such monolithic obelisk dates back to the Middle Kingdom period. It was erected by Sesostris I, a 12th dynasty pharaoh. It is one of the only four obelisks that remain on their original locations to the present day. Obelisks were mostly built in the New Kingdom – always in pairs, in front of pylons (gateways to the inner parts of magnificent ancient Egyptian temples).

The Egyptians made their obelisks from the high-quality Aswan granite. The fact they only had simple tools at their disposal can be seen as evidence of the ingenuity and persistence of the ancient builders. These two characteristics were also required for the transport and erection of obelisks.

The Assyrians were the first ones to deprive Egypt of its obelisks – they took away two of them in the 7th century BC. The Romans managed to take away as many as 13 obelisks with them. The real “obelisk frenzy” took place in the 19th century; as a result, Egyptian obelisks now adorn the city squares in Rome, Istanbul, London, Paris and New York.

Literatura:

„obelisk“ U: *The New Encyclopaedia Britannica*, sv. 8. Chicago : Encyclopaedia Britannica, Inc., 1998, 849-850.

Brier, Bob, „The Secret Life of the Paris Obelisk,“ *Aegyptiaca. Journal of the History of Reception of Ancient Egypt*, Nr.2, 2018: 75-91.

d'Alton, Martina, *The New York Obelisk, or, How Cleopatra's Needle Came to New York and What Happened When It Got Here*, New York: Metropolitan Museum of Art, 1993.

Engelbach, Reginald, *The Problems of the Obelisks, from a study of the unfinished obelisk at Aswan*, London: T. Fisher Unwin, 1923.

Goldstein, Ivo, *Povijest 2, Egipat i antička Grčka*, Zagreb: Europapress holding d.o.o., Jutarnji list, 2007.

Gorringe, Henry H., *Egyptian obelisks*, New York: Press of G. P. Putnam's Sons, 1882.

Loar, Matthew, MacDonald, Carolyn, Padilla Peralta, Dan-el, ur., *Rome, Empire of Plunder: The Dynamics of Cultural Appropriation*, Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Novak, Grga, *Egipat*, Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1967.

Parker, John, Henry, ur., *The Twelve Egyptian Obelisks in Rome*, London: John Murray, 1879.

Pelc, Milan, „Vatikanski obelisk - preoblikovanje, promjena značenja, objavještavanje javnosti,“ *Život umjetnosti*, Vol. 59, 1997: 76-85.

Schulz, Regine, Seidel, Matthias, ur., *Egypt The World of the Pharaohs*, Köln: Konemann, 2007.

Siliotti, Alberto, *Egipat: hramovi, ljudi i bogovi*, Zagreb: Mozaik knjiga, 1999.

Tomorad, Mladen, *Staroegipatska civilizacija, Sv.1: Povijest i kultura starog Egipta*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji, 2016.

Tomorad, Mladen, *Staroegipatska civilizacija, Sv.2: Uvod u egiptološke studije*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji, 2017.

Uranić, Igor, *Stari Egipat: povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Zagreb: Školska knjiga, 2002.

Wilkinson, Richard H., *The complete Temples of Ancient Egypt*, London: Thames & Hudson, 2000.

Internet:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44539> (12. srpanj 2019.)

<https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/four-baboons-adoring-rising-sun> (21. i 26. srpanj 2019.)

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/obelisk-iz-luksora-postavljen-u-parizu-1836/> (26. srpanj 2019.)

<https://www.nps.gov/wamo/index.htm> (5. kolovoz 2019.)

<https://www.freepik.com/free-photos-vectors/world-map> (10. rujan 2019.)

<http://www.ancient-egypt.co.uk/cairo%20citadel/index.htm> (10. rujan 2019.)

<https://www.britannica.com/technology/obelisk> (11. rujna 2019.)